

Γρήγορη Μόδα και παιδική εργασία: Το νομικό υπόβαθρο

Ελισάβετ Δέσποινα Παυλίδου

2^ο έτος Νομικής ΑΠΘ

Εισαγωγή

Το φαινόμενο της εκμετάλλευσης της παιδικής εργασίας σε συνάρτηση με τη γρήγορη μόδα αποτελεί ένα φαινόμενο διαχρονικό και παγκόσμιο. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες έχει πάρει εκρηκτικές διαστάσεις, με τον αναπτυσσόμενο κόσμο να βρίσκεται αντιμέτωπος με μια τεράστια πρόκληση. Χώρες όπως το Μπαγκλαντές, το οποίο αποτελεί μια χώρα χαμηλού κόστους, φιλοξενεί μεγάλο μέρος των πολυεθνικών επιχειρήσεων, με τους ανθρώπους και ιδιαίτερα τα παιδιά, να εργάζονται με ισχνό μισθό, σε πολύ άσχημες συνθήκες εργασίας, με κίνδυνο την ίδια τους τη ζωή. Συγκεκριμένα, όπως καταδεικνύουν στοιχεία και εικόνες από την κατάρρευση κτιρίου στη Σαβάρ το 2013 στο Μπαγκλαντές, επήλθε ο θάνατος 1.129 ατόμων, ανάμεσα τους και παιδιών, καθώς 2.450 τραυματίστηκαν. Τέτοιου είδους περιστατικά τείνουν, δυστυχώς, να αποτελούν καθημερινή πραγματικότητα. Αυτό, ωστόσο, που διαφοροποιεί τη σύγχρονη μορφή παιδικής εργασίας από την παιδική εργασία του παρελθόντος, είναι ότι στη σημερινή εποχή υπάρχει ένα παγκόσμιο κίνημα ενάντια στην παιδική εργασία που γνώρισε τεράστια επιτυχία το 1989, με την υιοθέτηση της Διεθνούς

Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού των Ηνωμένων Εθνών. Κερδίζει, ακολούθως, τεράστια θεσμική δύναμη το 1992, με την ίδρυση του Διεθνούς Προγράμματος για την εξάλειψη της Παιδικής Εργασίας της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας.

Η παιδική εργασία εν γένει και ειδικότερα σε συνάρτηση με τη γρήγορη μόδα συγκρούεται με το άρθρο 32 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, σύμφωνα με το οποίο «η παιδική εργασία απαγορεύεται», καθώς και με το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ, που αναφέρεται στο δικαίωμα στη ζωή. Όπως συνάγεται από τα παραπάνω, η παιδική εργασία πρέπει να αντιμετωπιστεί ως ένα ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κυρίως επειδή η εξάσκηση της αποτελεί καταφανή παραβίαση των δικαιωμάτων αυτών. Προσπάθειες διεθνούς καταπολέμησης αποτελούν η ποινικοποίηση όλων των μορφών παιδικής εκμετάλλευσης, η δράση στο πλαίσιο των Μη Κερδοσκοπικών Οργανισμών (ΜΚΟ) και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών

(ΟΗΕ), καθώς και η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.¹

Ορισμός της παιδικής εργασίας

Παγκόσμια, οι ερμηνείες του όρου «παιδί», κινούνται γύρω από μια απλή ηλικιακή διάκριση. Στα περισσότερα κείμενα των Ηνωμένων Εθνών τα παιδιά είναι άτομα ηλικίας μεταξύ 0 και 18 χρόνων. Άλλα και η χρονολογική ηλικία δεν είναι παγκόσμια αποδεκτή βάση για τον ορισμό του παιδιού. Τα ακριβή χρονικά όρια της «παιδικής ηλικίας» διαφέρουν ανάλογα με τη χώρα και τη χρονική περίοδο.

Ο όρος «παιδική εργασία» αναφέρεται *«στα παιδιά που εργάζονται προκειμένου να παράγουν ένα αγαθό ή μια υπηρεσία με σκοπό το κέρδος κάποιου άλλου, ανεξάρτητα από το εάν τα παιδιά πληρώνονται ή όχι για αυτή την εργασία»*. Η παιδική εργασία ως κοινωνικό φαινόμενο, διαφοροποιείται στον χρόνο και στον χώρο, καταλαμβάνοντας τις τελευταίες δεκαετίες τεράστιες διαστάσεις.² Επιπρόσθετα, με τον όρο «παιδική εργασία» θα μπορούσε να εννοηθεί η εργασία που εκτελείται από παιδιά και είναι επιζήμια, καθώς είναι επικίνδυνη και καταχρηστική και γενικότερα αντίθετη προς το καλύτερο συμφέρον του παιδιού.

Σύμφωνα με την έρευνα της UNICEF που πραγματοποιήθηκε το 2017, σε παγκόσμια κλίμακα απασχολούνται 218 εκατομμύρια

παιδιά ηλικίας 5 έως 17 ετών. Από αυτά, 153 εκατομμύρια είναι θύματα παιδικής εργασίας και σχεδόν τα μισά από αυτά, εκτελούν επικίνδυνη παιδική εργασία. Όσον αφορά στις χώρες που απαντάται, πρόκειται για την Αφρική σε ποσοστό 72.1 εκατομμύρια, την Ασία και τον Ειρηνικό σε ποσοστό 62.1 εκατομμύρια, την Αμερική σε ποσοστό 10.7 εκατομμύρια, τα Αραβικά Κράτη σε ποσοστό 1.2 εκατομμύρια και την Ευρώπη και την Κεντρική Ασία σε ποσοστό 5.5 εκατομμύρια. Ωστόσο, σύμφωνα με το Ταμείο του ΟΗΕ για τα παιδιά και τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, μεταξύ του 2000 και 2016, ο αριθμός των αγοριών και των κοριτσιών σε παιδική εργασία μειώθηκε κατά 94 εκατομμύρια.³

Παράγοντες που ενισχύουν την παιδική εργασία

Η φτώχεια αποτελεί κατά κύριο λόγο την βασικότερη αιτία ύπαρξης και εξάπλωσης του φαινομένου της παιδικής εργασίας. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες βρίσκονται σε πολύ χαμηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, με χαρακτηριστικά τις κακές υποδομές, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και το ανειδίκευτο ανθρώπινο δυναμικό, φυσικό επακόλουθο είναι και η διαδεδομένη φτώχεια. Εντούτοις, στις παραπάνω χώρες η παιδική εργασία δεν παύει να αποτελεί ένα μέσο αποφυγής κινδύνων και να λειτουργεί ως ένα επικουρικό, βοηθητικό

¹ Zeynep Ozdamar – Ertekin, Izmir University of Economics, The True Cost: The Bitter Truth behind Fast Fashion, 2017, Διαθέσιμο σε: https://digitalcommons.uri.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https%3A%2F%2Fscholar.google.com%2F&httpsredir=1&article=1026&context=mgdr&fbclid=IwAR2Rg9-K7p9But7xk4QkK9qh293jj5VLt_CYAwRY-C2g24ISEDlWEWD7CPU

² Μαρία Κ. Αλικάκου, σε διδακτορική διατριβή «Η Παιδική Εργασία στο Διεθνές Δίκαιο. Προβλήματα. Προοπτικές», έτος 2014, σ.6-15

³ Deutsche Welle, Kinderarbeit breitet sich wieder aus, 10 Ιουνίου 2021, Διαθέσιμο σε: <https://www.dw.com/de/kinderarbeit-breitet-sich-wieder-aus/a-57835975?fbclid=IwAR0hk-K85vUSl4dOahGE06SGZSf9qKtFyZPYngIABWdumdCZM6cECXE6gqck>

εισόδημα σε τακτική βάση. Πολλές φορές, μάλιστα, καθίσταται και το μοναδικό μέσο επιβίωσης για τα παιδιά, αφού λόγω της μεγάλης ένδειας η οικογένεια αδυνατεί να επενδύσει σε άλλες ασχολίες, λόγου χάριν στην εκπαίδευση.

Παράλληλα, το μέγεθος της οικογένειας έχει αποδειχθεί ότι συνδέεται όχι μόνο με την αύξηση της παιδικής εργασίας, αλλά και με τη χαμηλότερη σχολική φοίτηση και την ολοκλήρωσή της. Έρευνες καταδεικνύουν ότι πολιτικές που στοχεύουν στη μείωση του μεγέθους της οικογένειας ενδέχεται να έχουν ευεργετική επίδραση στη μείωση της παιδικής εργασίας και στη βελτίωση της σχολικής φοίτησης.

Άρθρο 32 Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ΕΕ

Το άρθρο 32 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ αναφέρεται στην «απαγόρευση της εργασίας των παιδιών και προστασία των νέων στην εργασία». Σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, *«η εργασία των παιδιών απαγορεύεται. Η ελάχιστη ηλικία για την ανάληψη εργασίας δεν μπορεί να είναι μικρότερη από την ηλικία κατά την οποία λήγει η υποχρεωτική σχολική φοίτηση, υπό την επιφύλαξη ευνοϊκότερων κανόνων για τους νέους και εξαιρέσει περιορισμένων παρεκκλίσεων»*. Η διαρκής εξάπλωση, ωστόσο, της παιδικής εργασίας κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες με το φαινόμενο της «γρήγορης μόδας» συγκρούεται έντονα με το συγκεκριμένο άρθρο. Παρατηρείται ότι στις βιομηχανίες ρούχων και στις πολυεθνικές επιχειρήσεις απασχολούνται

παιδιά ηλικίας από 5 έως 17 ετών, που, δεδομένων των συνθηκών, δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική σχολική φοίτηση ή ακόμα δεν έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Συνάγεται, λοιπόν, το συμπέρασμα ότι η απασχόληση παιδιών, μικρότερης ηλικίας από αυτή της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης στις αναπτυσσόμενες χώρες, καθίσταται παράνομη και κατακριτέα, με βάση τα ευρωπαϊκά πρότυπα προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών⁴

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ 1989: Άρθρο 3 παρ. 1

Με την υιοθέτηση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού των Ηνωμένων Εθνών το 1989, το παγκόσμιο κίνημα ενάντια στην παιδική εργασία γνώρισε τεράστια επιτυχία. Αποτελεί μία από τις σημαντικότερες συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αναφέρονται στην παιδική εργασία είτε άμεσα είτε έμμεσα και που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Πρόκειται για την πιο ευρέως διαδεδομένη και επικυρωμένη διεθνή σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου στον κόσμο. Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ *«αναγνωρίζει ότι η παιδική ηλικία είναι μια ευάλωτη στιγμή και ότι τα παιδιά χρειάζονται ειδική φροντίδα και προστασία. Μέσω των 54 άρθρων της, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού θέτει τα πρότυπα για την ευημερία των παιδιών σε κάθε στάδιο της ανάπτυξης τους»*. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.1 της Διεθνούς Σύμβασης, *«σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται*

⁴ ΧΑΡΤΗΣ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, Άρθρο 32,

Διαθέσιμο σε: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf

από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού», γεγονός που δυστυχώς δεν παρατηρείται στις αναπτυσσόμενες χώρες. Όπως καταδεικνύουν και τα στοιχεία της UNICEF, τα παιδιά απασχολούνται κάτω από δυσμενείς συνθήκες εργασίας, αμειβόμενα ελάχιστα διακινδυνεύοντας τη σωματική και ψυχική τους υγεία, συνθήκες που σε καμία περίπτωση δεν προτάσσουν «το καλύτερο συμφέρον» των παιδιών αυτών. Ένα μεγάλο ποσοστό μάλιστα, δεν έχει πρόσβαση στην εκπαίδευση ή αδυνατεί, όπως προαναφέρθηκε, να ολοκληρώσει την υποχρεωτική σχολική φοίτηση του, παραβιάζοντας το άρθρο 26 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, το οποίο καθιερώνει το «δικαίωμα στην εκπαίδευση». Κατά συνέπεια, γίνεται αντιληπτό ότι το ζήτημα της παιδικής εργασίας καταλαμβάνει και διεθνείς διαστάσεις.⁵

Άρθρο 2 και 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)

Το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ αναφέρεται στο «Δικαίωμα στη ζωή». Συγκεκριμένα, η παράγραφος 1 υπογραμμίζει ότι « το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωήν προστατεύεται υπό του νόμου». Συμπληρωματικά ως προς το παραπάνω άρθρο, έρχεται να προσθέσει το άρθρο 3 ότι

« ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχείρισιν απανθρώπους ή εξευτελιστικές».⁶ Όπως διαπιστώνεται ωστόσο, από τα ποσοστά της παιδικής εργασίας στις αναπτυσσόμενες χώρες και ειδικότερα στο περιστατικό στο Μπαγκλαντές, πολλά παιδιά έχασαν τη ζωή τους καθώς κι άλλα τραυματίστηκαν. Ταυτοχρόνως, υπήρξαν παιδιά που τραυματίστηκαν σοβαρά ή συνελήφθησαν από τις αστυνομικές αρχές , λόγω διαμαρτυρίας για στοιχειώδη αύξηση του μισθού. Τέτοιου είδους περαστικά καταδεικνύουν καθημερινά ότι δικαιώματα λόγου χάριν, το δικαίωμα στη ζωή, που αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα, συχνά καταπατώνται.

Διεθνής καταπολέμηση της παιδικής εργασίας

“Η παιδική εργασία αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο, επομένως, καθίσταται αναγκαία και η παγκόσμια αντιμετώπισή του. Η παιδική εργασία θα υποχωρήσει από τον αναπτυσσόμενο κόσμο, μόνο αν τα κράτη καταφέρουν να διαπραγματευτούν με ισχυρότερο δυναμισμό ένα μεγαλύτερο βαθμό οικονομικής ανεξαρτησίας από τις παγκόσμιες καπιταλιστικές επιχειρήσεις”. Κρίνεται αναγκαίο να σταματήσει η οικονομική εξάρτηση των κρατών. Σημαντικό ρόλο σε αυτό, καλείται να παίξει η αποτελεσματική δράση εργατικών κινημάτων, στοχεύοντας στην καλλιέργεια και στην άνοδο του κοινωνικού επιπέδου

⁵ Convention on the Rights of the Child, 12 December 1989, Article 3, Διαθέσιμο σε: http://wunrn.org/reference/pdf/Convention_Rights_Child.PDF

⁶ European Convention on Human Rights, Άρθρο 2, 3, Διαθέσιμο σε:

https://www.echr.coe.int/documents/convention_ell.pdf?fbclid=IwAR1xG0Ud5RgMmBUuFC-HEoT_voW-KO5d-EAkfFJjt5lG1Ohsj6WUrDkzGCU

των λαών, καθώς και στον περιορισμό της επιβολής πολυεθνικών επιχειρήσεων και των διεθνών οικονομικών επιχειρήσεων.

Παράλληλα, ένας ενδεχόμενος τρόπος αντιμετώπισης του συγκεκριμένου φαινομένου είναι η ποινικοποίηση όλων των μορφών παιδικής εκμετάλλευσης. *«Μια πιο ευρεία προστασία από την εκμετάλλευση, όπως ορίζεται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, δεν έχει φανεί στο εθνικό δίκαιο, πολιτική και πρακτική».*⁷

Στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ), κρίνεται επίσης αναγκαία η δράση τριών κυρίως μηχανισμών ελέγχου και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκτός φυσικά και από τον βασικό προαγωγό των δικαιωμάτων των παιδιών, τη UNICEF. Ως αρμόδιοι για την εξάλειψη της παιδικής εργασίας εμφανίζονται οι ακόλουθοι: Η Επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού, η Επιτροπή των ΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα μαζί με την υπό-Επιτροπή για την προώθηση και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί και η Επιτροπή οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, μολονότι ο ρόλος της είναι να επιβλέπει παρά να επιβάλλει.

Η παιδική εργασία, ωστόσο δεν παύει να έχει και μια κοινωνική διάσταση. Έτσι, όπως και στην περίπτωση όλων των υπόλοιπων κοινωνικών προβλημάτων, απαιτείται η δέουσα ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με τις διαστάσεις και τις δυνατότητες αντιμετώπισης του προβλήματος. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω της συνεχούς και άμεσης ενημέρωσης των πολιτών για την

επίγνωση των κινδύνων, αλλά και μέσω της ανάγνωσης των διεθνών συμβάσεων. . Ειδική κατηγορία πολιτών που θα πρέπει να ενημερωθεί είναι και οι καταναλωτές. Υπάρχει δυνατότητα να επιβληθούν στα προϊόντα που κατασκευάζονται από παιδιά, φόροι εισαγωγής και εμπορικές απαγορεύσεις, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται ότι θα βελτιωθούν και οι συνθήκες εργασίας των παιδιών.⁸

Εξίσου σημαντική καθίσταται και η ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με τους νόμους και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις και δικαιώματα. Υπάρχουν, ακόμα και στη σημερινή εποχή, πολλά παιδιά που βρίσκονται στην άγνοια, μη γνωρίζοντας τους πιθανούς κινδύνους που ενέχει η παιδική εργασία, καθώς και τις επιπτώσεις της, τόσο στη σωματική, όσο και στην πνευματική και ψυχική υγεία τους.

Χρήσιμη κρίνεται, επίσης, η δραστηριοποίηση μη κρατικών φορέων και οργανισμών, δια της εκπόνησης ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων και της παροχής υπηρεσιών υποστήριξης στα παιδιά που έχουν υποστεί οποιαδήποτε μορφή εκμετάλλευσης.

Επίλογος

Καταληκτικά, η παιδική εργασία αποτελεί ένα φαινόμενο που λόγω της «γρήγορης μόδας» εντείνεται ραγδαία. Από νομικής απόψεως και συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 32 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, « η εργασία των παιδιών απαγορεύεται ». Βασικότερη αιτία ύπαρξης και εξάπλωσης του φαινομένου, ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, δεν παύει να

⁷ Μαρία Κ. Αλικάκου, σε διδακτορική διατριβή «Η Παιδική Εργασία στο Διεθνές Δίκαιο. Προβλήματα. Προοπτικές», έτος 2014, σ. 192.

⁸ Μαρία Κ. Αλικάκου, σε διδακτορική διατριβή «Η Παιδική Εργασία στο Διεθνές Δίκαιο. Προβλήματα. Προοπτικές», έτος 2014, σ. 193

αποτελεί η φτώχεια και έπεται και το μέγεθος της οικογένειας. Η παιδική εργασία εν γένει συγκρούεται και με το άρθρο 3 παρ.1 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ , το οποίο προτάσσει το καλύτερο συμφέρον του παιδιού, καθώς και με το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ , που θεμελιώνει το δικαίωμα στη ζωή, που η ίδια η παιδική εργασία θέτει σε κίνδυνο. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτό το φαινόμενο, τις τελευταίες δεκαετίες έχουν γίνει προσπάθειες εκ μέρους διαφόρων διεθνών οργανισμών καθώς και του ΟΗΕ για τη δραστική καταπολέμηση της παιδικής εργασίας. Δεδομένου ότι η παιδική εργασία όμως αποτελεί ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κυρίως επειδή η εξάσκηση της αποτελεί καταφανή παραβίαση των δικαιωμάτων αυτών , οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι είναι αναγκαίο να ληφθούν πιο αποτελεσματικά μέτρα. Σε επίπεδο ,συνεπώς, Διεθνούς Δικαίου τα κράτη οφείλουν να διαπραγματευτούν ένα μεγαλύτερο βαθμό οικονομικής ανεξαρτησίας από τις παγκόσμιες καπιταλιστικές επιχειρήσεις. Τέλος, απαραίτητη κρίνεται και η δραστηριοποίηση των Διεθνών Οργανισμών και κυρίως του ΟΗΕ με διαφόρους τρόπους.